

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lokalhistorisk Forening i **HILLERØD** **KOMMUNE**

MEDLEMSBLAD

1991-4

FORSIDETEGNINGEN: "Hjulmandens Hus" (og vignetten side 17) er tegnet af Helge Parding, begge i 1991.

HOSTRUPSCENEN

Et storstilet lokalhistorisk projekt er under forberedelse. I august 1992 vil der blive opført et egnsspil på Frederiksborg Slot om digterpræsten C. Hostrups liv og tid. Hostrup var præst ved Slotskirken 1862-81 og døde netop i 1892:

Forestillingen, der skrives af Johs. Møllehave og indeholder nogle af Hostrups sange, opføres i gårdhaven mellem Slotsherrens Hus og Slotsherrens Kro. Til projektet vil der blive brug for amatørskuespillere, mens det tekniske klares af professionelle.

Bag planen, hvortil der allerede er indhentet økonomisk støtte, står foreningen Hostrupscenen, ved formanden P. H. Bartholin-Jørgensen. Lokalhistorisk Forening opfordrer alle til at støtte initiativet, fx ved at tegne medlemskab.

AB

HILLERØD LOKALRADIO

Bestyrelsesformand Joan Philipson oplyser, at Hillerød Lokalradio har vedtaget at producere en lokalhistorisk serie, som skal varetages og tilrettelægges af L. Peter Madsen fra Lokalhistorisk Forenings bestyrelse. Udsendelsesrækken er endnu ikke programsat, men ventes at starte omkring nytår.

Vi hilser det spændende initiativ velkommen og opfordrer til, at man holder øje med de trykte programmer i Amtsavisen eller Hillerød Posten.

AB

BESTYRELSEN

Formand: Asger Berg, S. Kierkegaardsvej 1, 3400 Hillerød	42 26 46 89
Næstformand: Peter Madsen, Paradisvænget 20, 3400 Hillerød	42 26 27 11
Kasserer og redaktør: Anton Mariegaard, Tjørnevang 4, Hillerød	42 26 24 32
Sekretær: Eva Holm-Nielsen, S. Kierkegaardsvej 1, Hillerød	42 26 46 89
Jørgen Berner, Åvang 78, 3400 Hillerød	42 26 06 13
Margrethe Krogh Sørensen, Hestehavevej 13, 3400 Hillerød	42 26 72 32

Lisbet Schacht Hansen, Lokalhistorisk Arkiv, Hillerød Bibliotek, Bakkegade 23, 3400 Hillerød 42 26 95 22

MEDELSBLADET udsendes 4 gange om året. Næste nummer forventes udsendt i februar 1992. Bidrag bedes sendt til redaktøren senest den 10. februar.

LIVET I HJULMANDENS HUS

FORTALT AF INGER RYSSEL

I medlemsbladet 1991-3 fortalte vi om Hjulmandens Hus - Årets hus 1991 - herunder træk af dets historie tilbage til 1700-tallet. Som nævnt kom huset, kaldet "Brammersgave", i hjulmandsslægtens eje i 1827, idet brændevinsbrænder Peder Hansen købte det - eller rettere den østre halvdel, matr. nr. 49 - for 240 rigsdaler. Hans søn, hjul- og karetmager Hans Pedersen, overtog huset i 1868.

Om slægten

Fru Inger RysseL, Lions Park, fortæller om sin bedstefar: "Hans Pedersen, der havde fået borgerskab som hjul- og karetmager d. 20. 7. 1857 og havde indrettet værksted i vognporten, var medlem af sognerådet og ansvarlig for "kirkeblokken" i Slotskirken. Ved branden på Frederiksborg Slot i 1859 deltog han i slukningsarbejdet og modtog derfor et sølvbæger med inskription. Dette bæger går i arv fra fader til ældste søn og indehaves nu af tømrer Keld Petersen, Virum.

Hans Pedersens søster, Ane Marie Christensen - kaldet Madam Christensen - åbnede i 1878 et asyl i Løngangsgade (vistnok nr. 13), fordi asylet i Møllestræde, der var oprettet i 1839, skulle erstattes af en afdeling i Hillerød (Bakkegade) og en afdeling i Nyhuse. Asylet i Løngangsgade eksisterede indtil 1895, hvor Margrethe Christensen testamenterede asylet 11.000 kr., der blev brugt til et nyt asyl bag Skolegade - Margrethe Christensens børnehaven.

Den 16. 8. 1907 sælger Hans Pedersen ejendommen til sin søn, Hans Vilhelm Petersen (min fader) med alt indbo og værktøj. Min fader havde fået svendebrev som hjul- og karetmager d. 21. 4. 1888. Købesummen var 5.500 kr., men da H. V. Petersen havde et løntilgodehavende på 3.363 kr. var det til at overse."

Værkstedet

Videre fortæller fru RysseL: "Værkstedet - en bindingsværkstbygning, vinkelret på stuehuset - blev formentlig opført i 1868, da hjulmand Hans Pedersen overtog ejendommen. Han havde fået borgerskab som hjul- og karetmager allerede i 1857, men brugte først vognporten som værksted.

Værkstedet var stort, men spartansk udstyret, idet der af maskiner kun fandtes en håndbetjent boremaskine til boring i jern, og en fodbetjent drejebænk til fremstilling af hjulnav. Der var hverken båndsav eller rundsav, idet hjulfølge og -eger blev tildannet med en bredbladet økse - og eventuelt glattet med en båndkniv. Denne metode skulle være bedre, fordi en økse - i modsætning til en sav - følger træets årer og derfor ikke svækker det.

Min fader, H. V. Petersen, arbejdede i dette værksted fra tidlig morgen til sen aften - både medens han havde svende og lærlinge og senere, da han blev alene på værkstedet. Om efteråret kom Frederiksborg Amts Vejvæsen med store bestillinger på bl.a. opholdsvogne, skubkar (trillebøre) og skilte, der skulle være færdige til foråret. Det gav en ujævn arbejdsbyrde - og indtægt - men betød mange penge til huse.

Om foråret kom Cirkus Benneweis med mange forskellige opgaver, der skulle klares inden premieren. Cirkus var dengang økonomisk dårligt stillet, men arbejdet betød gratis premiere-billetter til "alle Hjulmandens rødhårede unger" - undertiden suppleret med andre børn.

Fra de store gårde kom bønderne med deres vogne - og om vinteren med slæder og sparkstøttings. Desuden var der en del arbejde med de mange mælke- og brødvogne, der fandtes dengang, og med fremstilling af de lange brødstager til bagerne.

Under og efter den 2. verdenskrig, hvor kul og koks var rationeret, hentede mange mennesker træ i skoven, og min fader fik meget at bestille med at file deres save. Min fader konstruerede også en speciel savbuk, der var så høj, at en rammesav - forsynet med en kontravægt - kunne ophænges i den, noget der lettede arbejdet meget.

Min fader røg også kød og flæsk m.m. for mange forskellige mennesker, idet værkstedet havde en meget stor skorsten, indrettet til ophængning af skinker og pølser m.m. Røgen kom fra en lille brændeovn i selve værkstedet. Der blev fortrinsvis fyret med savsmuld fra bøgetræer, men der måtte - af hensyn til røgvarerne - ikke fyres ret kraftigt, så værkstedet var tit meget koldt.

Mad og drikke

Der skulle laves mad til mange mennesker, idet både svende og lærlinge fik kosten, og desuden boede "Den gamle Hjulmand", Hans Pedersen, i huset fra 1907 til sin død i 1913.

Om sommeren stod min far op kl. 5 og lavede selv en kande stærk kaffe, hvoraf han dog kun drak en kopfuld. Derefter gik han tur med puddelen "Polly". Når de nåede Hostrup-stenen, satte min fader sig på bænken, medens "Polly" gik op gennem Slotsgade for at møde "Aviskonen", fru Larsen. Hun stak avisen i munden på "Polly", der stolt afleverede den til min fader og derpå sprang op og satte sig på bænken ved siden af ham.

Imedens var min moder stået op, og hun fyldte mere vand i kaffekanden, så kaffen passede bedre til os andre. Kl. 8 var der frokost med brød og hjemmelavet pålæg og ofte med kogesild, som min moder selv havde lagt i lage. Vi fik mælk eller te, medens min fader drak hvidtøl eller skibsøl - undertiden med en dram til.

Når uret på Slotskirken slog 12, skulle middagsmaden stå på bordet. Der var altid 2 retter, hvoraf den ene gerne var "søbemad", f.eks. oksekødsuppe, grønkålssuppe, gule ærter eller lignende.

Kl. 18 var der kold aftensmad, med mælk og te, medens min fader fik hvidtøl. Det var dagens sidste måltid. Man gik tidligt i seng, fordi man skulle tidligt op næste morgen.

Maden blev lavet på et gammelt komfur, der blev fyret med affaldsbrænde, idet der først blev indlagt bygas efter den 2. verdenskrig. Alt vand skulle hejses op af brønden og vandspandene bæres over de toppede brosten til en træbænk i køkkenet. Køkkenvasken var af træ, og under dens afløbstud stod en spand, som man endelig skulle huske at tømme, inden den løb over.

Vandværksvand blev først indlagt efter den 2. verdenskrig, samtidigt med at der blev lavet afløb fra den nye køkkenvask, og den gamle brønd blev fyldt op med sten og jord. Vandet i brønden var ikke egnet til at drikke, bl.a. fordi trædækslet over den ikke var tæt, og fordi brønden lå så nær Stutterivej, at forbipasserende kunne kaste pinde og sten i den for at høre, hvor dyb den var. Det var heller ikke helt sjældent, at der blev spyttet i brønden. Min fader drak derfor altid hvidtøl eller skibsøl, medens vi andre fik en slags hvidtøl, som min moder selv bryggede med "Gambrin".

Min fader købte hvert år en lille gris, der boede i udhuset mod skoven. Den blev fedet op med bl.a. "kornskrå", som min fader købte i købmandsgården, der senere blev bogtrykkerfirmaet Rud Pallesens kontor og nu er forretningen "Dus med dyrene".

Slagtningen, som foregik nogle dage før jul, var en travl og spændende begivenhed. Fader og moder var tidligt oppe, og min moder satte vand over komfuret, så der var rigeligt kogende vand, når slagteren, Hans Christensen, og hans søn Oskar kom. Døren blev taget af udhuset, skuret ren og lagt på bukke i gården. Grisen blev lagt op på dette bord og "stukket", medens min moder opsamlede blodet i en spand og omgående rørte byggryn i. Der blev lavet forskellige slags pålæg, og vi børn blev sendt rundt til gamle naboer med blodpølse og lignende. Resten af flæsket blev nedsaltet eller røget til senere anvendelse.

Hygiejne

Al tøjvask skete i en stor kedel, der blev sat over komfuret, og vasketøjet blev hængt op på tørresnore i gården mellem de enkelte bygninger. Når der så kom en kunde - eller en gæst - med hestevogn, skulle det gå stærkt med at få tøjet ned. Efter den 2. verdenskrig blev der opmuret en rigtig vaskekedel i vognporten.

Der var et gammeldags "Das" i udhuset ved skoven. Det blev tømt regelmæssigt af en mand med hestevogn, men han havde den kedelige vane, at han altid stillede sig op og snakkede - meget længe - under tømningen. Efter den 2. verdenskrig blev der indrettet et rigtigt WC i det tidligere svendekammer.

Gæster og pensionærer

Når bønderne kom og hentede eller afleverede arbejder, blev de ofte inviteret på et måltid. Undertiden kom de til aftensmad, når de var på vej hjem fra byen, og da var det meget almindeligt, at de havde en stor forsyning af gammelt rugbrød på ladet. De sagde, at det var til kreaturerne, men min moder fortalte, at de selv spiste det meste af det.

De unge fra Gadevang og omegn havde fået lov til at stille deres cykler i Hjulmandens gård, og der var mange gange fyldt op på "Skiftedagene" hvor de unge, der tjente på gårdene, fik deres halvårslige løn.

En sen aften var der en ung mand, der ledte efter noget ved svinstien, og da min fader spurgte, hvad han søgte, fortalte den unge mand, at han havde lagt en pakke med nyt arbejdstøj, som han havde købt samme dag, i svinetruget, hvor han mente, at den var godt gemt. Grisen havde dog fundet pakken, slæbt den ind i halmen og flået papiret af, men tøjet havde ikke taget skade, så den unge mand var lykkelig.

Familie og venner fra København og Amager kom ofte på besøg - enten på cykel eller med tog. De var altid glade for turen og for den eftermiddagskaffe, min moder serverede i skoven, hvor der var plads nok. I en periode havde vi pensionærer boende om sommeren, idet de fik overladt mine forældres soveværelse. Nogle af disse familier kom flere somre, så de må have været tilfredse med opholdet og med kosten.

Skole og fritid

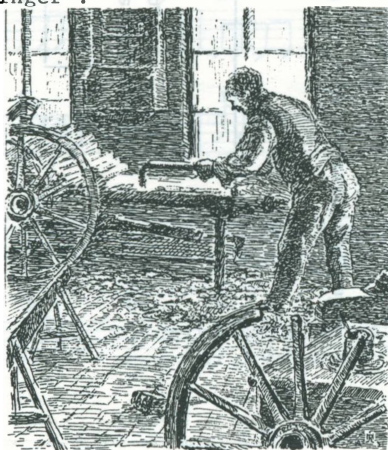
Alle vi børn gik i Nyhuse Skole, der nu er ombygget til Hillerød Rådhus. Det var gamle bygninger med kakkellovne i klasseværelserne og med "Das" i skolegården. Skoleleder var overlærer O. C. Andersen, der boede i den gamle Stutmesterbolig ved Frederiksværksgade.

Der var dengang to biografer i Hillerød og en (Slotsbiografen) i Nyhuse, men selv om en barnebillet kun kostede 35 øre, var der sjældent råd til en sådan luksus.

To gange om året var der marked på Hillerød Torv, hvor de mange boder blev oplyst med karbid-lamper. Konditor Dencker, der havde forretning i Helsingørgade, havde også en bod, hvor de solgte nogle specielle "klumper", som vi børn kaldte "Denckerklumper", selv om vi ikke måtte bruge det navn.

Der optrådte også mange gøglere på disse markeder - bl.a. den landskendte "Professor Labri".

Min fader var forøvrigt ivrig skytte og medlem - senere æresmedlem - af F.A.S.G. og I., 1. kreds (Frederiksborg Amts Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforening) fra 1888 til sin død i 1948. Desuden var han medlem af Hillerød og Omegns Fugleskydningsselskab, hvor han blev "fuglekonge" i 1925-26. Familien ejer mange flotte sølvpræmier fra disse foreninger".

Bemærk stamtavlen over Hjulmandsslægten s. 8.

STAMTAVLE OVER HJULMANDSSLÆGTEN

Brændevinsbrønder

Peder Christian Ludvig Hansen + Anne Sørensdatter
1795 - 1869

Hjulmand Hans Pedersen + Johanne Charlotta Laura Olivia Halberg 1829 - 1913 1828 - 1906	Ane Marie Christensen - 1894
--	---------------------------------

Hjulmand Hans Vilhelm Petersen + Inger Margrethe Petersen 1869 - 1948 1886 - 1977	Frederik Petersen Peter Petersen 1871 - 1962 1864 -
--	--

Karen Laura Hansen Hans Jacob Petersen 1908 - 1983 1909 -	Erik Vilhelm Petersen Inger Margrethe Rysseel 1913 - 1978 1919 -
	Børge Flemming Petersen 1924

HILLERØDS GAMLE VÆRTSHUSE

Som det tidligere er nævnt, både her i bladet og i pressen, er Lokalhistorisk Forening i gang med at indsamle og registrere Hillerødsange og -viser, bl.a. med henblik på en Hillerødsangbog.

Vi har fået en del henvendelser. Indsamlingen foregår løbende, og vi er interesserede i alt, både gammelt og nyt, der vedrører lokaliteter, personer, foreninger m.m. i Hillerød kommune.

Nedenstående vise, "Hillerøds gamle værtshuse", er fundet i Lokalhistorisk Arkiv. Arkivet har i sin tid fået den af Poul-Erik Petersen, Funkevej, som har skrevet teksten ned, som han husker den sunget af sin far. Desuden har han indsunget visen på bånd, således at arkivet har både tekst og melodi. Det var derfor muligt at have den med i repertoiret ved foreningens sangarrangement i august i Scala. Her blev den sunget af boghandler Jens Høyer Olsen.

Visen er skrevet af maskinsætter, Julius Nommesen, som var ansat på Frederiksborg Amts Avis fra 1888-1950. Visen sang han første gang ved et karneval på gæstgivergården "Sjælland" i begyndelsen af århundredet.

Julius Nommesen/Arr.: Eva Holm-Nielsen

The musical score is written on six staves in G major (one sharp) and common time (C). The melody is primarily composed of eighth and sixteenth notes, with some triplet patterns. Chord symbols are placed above the staff: D, A, D, Hm, Em, A, D, A, D, G, D, Hm, A, Em, A, D, Hm, Em, A, D, Em, A, D, Hm, Em, A, D.

Hør nu meget nøje efter, hvad jeg si'r om denne by,
jeg ved næsten, hvor hver en værtshusholder bor.
"Slottets Kælder" hist ved posten kommen er i vældigt ry,
"Svanen" ligger lige tæt derved, jeg tror.
Kan du se den lille prik, den er ikke vid're stor,
det er "Godthåb", der hvor bedstemor hun bor.
På den anden side af gaden ligger røde "Dannebrog",
"Landbohjem", det ligger dejligt i en krog.
Her skal ligge "København",
"Leidersdorff" jeg kender kun af navn.
"Ole Petersen" og "Heegaard", dem stryger vi forbi,
for de skænker ikke efter klokken ti.

Se, "Sorte Hest" er her, "Hans Hansen", han er dér,
og tæt derved vi har Mads Pe'sens "Lind".
Mens vi er ved Møllestræde, er det bedst, vi stopper her,
for i det "Nye Landbohjem" at kigge ind.
Vi går så til "Mads Nielsen", ham ved banken nok du ved,
og så til "Galbergs Efterfølger" hen.
La'r vi øjet løbe vid're, ser vi straks et nyt hotel,
det er kun for dem, der er en Herrens ven.
Nu "Kronprins" er her,
"Frederiksborg" og "Postgård" ligger dér.
"Ole Søren" og "Frederik Larsen", de lige skimtes jo,
for de bor i dybe kældre begge to.

Her har vi så "Hold-an", og dér er "Karl Johan",
og lige overfor er "Nøddebo".
At se op til "Rudolf Hansen" vist nok lige kan gå an,
før hos "Peder Luk" vi sætter os til ro.
"Alleenberg" er her, og "Vennelyst" er dér,
"Skovlyst" ligger lige midt i skovens pragt.
"Lygte-Hansens" lille værtshus, det skal vist nok findes her,
det vil sige, selv er han i graven lagt.
Her på denne bakkes top
hos "Jensen" er det bedst, vi siger stop!
At finde fler det bliver vist ikke særlig nemt,
jo, "Sjælland" havde jeg sgu næsten glemt!

Efter hvad vi på nuværende tidspunkt ved, lå værtshusene på nedenstående adresser:

"Slottets Kælder", Slotsgade 71
"Svanen", Slotsgade 69 (Ely Foto)
"Godthåb", Slangerupsgade 4
"Dannebrog", Slangerupsgade 5
"Landbohjem", Slangerupsgade 6
"København", Torvet (Lindeskov)
"Leidersdorff", Slangerupsgade 2
"Ole Petersen ", Løngangsgade 2
"Heegaard", Slotskroen
"Sorte Hest", Slotsgade 49 (der, hvor Melskens ligger)
"Hans Hansen", i folkemunde "Klipfisken", Fisketorvet
"Mads Pe'sens Lind", Slotsgade 38, til højre for Byskriverstræde
"Nye Landbohjem", Møllestræde 6
"Mads Nielsen",
"Galbergs Efterfølger", Frederiksværksgade
"Det ny hotel", nu "Missionshotellet", Slotsgade 5
"Kronprinsen", Torvet
"Frederiksborg",
"Postgården", Torvet 7
"Ole Søren", kælderen under "Kronprinsen"
"Frederik Larsen", kælderen under "Postgården"
"Hold-an", Slotsgade 69
"Karl Johan", hjørnet af Østergade og Sdr. Banevej
"Nøddebo", Helsingørsgade 10 (der, hvor Unibank ligger)
"Rudolf Hansen", Helsingørsgade 6
"Peder Luk", Sdr. Banevej 8
"Alleenberg", Tikanten
"Vennelyst", Holmegårdsvej ved den tidligere Slotspavillon
"Skovlyst", Københavnsvej 49 (nu Texaco)
"Lygte-Hansen", Sdr. Banevej 6
"Jensen",
"Sjælland", Frederiksgade 3

Skulle der blandt læserne være nogen, der har rettelser eller tilføjelser til ovenstående, er vi meget interesserede i at høre om det.

Eva Holm-Nielsen

REGISTRERING AF GRAVMINDER

En hidtil næsten upåagtet del af vores fælles kulturhistorie i lokalsamfundene er kirkegårdene. I den kulturhistoriske sammenhæng er det imidlertid også vigtigt at betragte kirkegårdene som begravelsespladser for nutidens befolkning.

Kirkegårdenes udvikling afspejler det "levende" samfund's moral og holdninger til død og begravelse, hvorfor kirkegårdenes udformning og karakter er blevet ændret gennem tiden.

Kirkegårdens historie

Kirkegårdene har helt tilbage fra kristendommens indførelse i Danmark været at betragte som indviet jord. Kirkegårdene lå derfor altid i tilknytning til en kirkebygning, ligesom man også kunne blive gravsat i selve kirken.

Da dette sidste efterhånden blev meget udbredt, kom der i 1805 et forbud mod begravelser inde i kirkerne. Samtidig vedtog man forordningen om assistenskirkegårde. I løbet af 1800-årene var den øgede befolkningstilvækst baggrunden for anlæggelsen af mange nye kirkegårde, således også i Hillerød.

Brugen af gravminder var ikke almindelig i ældre tid. De ældste bevarede findes ofte inde i kirkerne, de såkaldte epitafier. Disse mindetavler blev dog kun opsat over fornemme personer, mens "almindelige" mennesker, der blev begravet på kirkegården, kun sjældent fik et gravminde. Da fornemme personer efterhånden også blev begravet på kirkegården, øgedes antallet af gravminder i 1800-årene, dog skal man helt frem til 1870'erne, før det er almindeligt, at menigmand får et gravminde.

Bevaring af gravminder

I midten af 1980'erne blev der på foranledning af daværende kirkeminister Mette Madsen indføjet et kapitel om bevaring af gravminder i loven om folkekirkens bygninger og kirkegårde.

Loven, der trådte i kraft i 1986, havde til formål at bevare gravminder over "fortjenstfulde mænd og kvinder samt gravminder, som af kunsthistoriske, kulturhistoriske eller andre grunde måtte anses for bevaringsværdige".

Kirkeministeriet og Statens Museumsnavn udarbejdede en vejledning, hvori det blev fastslået, at de enkelte amtsmuseumsråd og de kulturhistoriske lokal-museer skulle stå for registreringsarbejdet. Selve arbejdet skulle foregå i et tæt samarbejde med de stedlige provster og menighedsråd. Vedrørende de kommunalt ejede kirkegårde blev det besluttet, at arbejdet skulle foregå som et samarbejde mellem Nationalmuseet, det lokale kulturhistoriske museum og den pågældende kommune.

Ifølge ovennævnte vejledning påregnes selve registreringsarbejdet og fredning af de udpegede bevaringsværdige gravminder at strække sig over en 10-15 årig periode.

I september i år afholdt Amtsmuseumsrådet et fællesmøde/kursus for provster og museer i amtet. Her enedes man om fælles retningslinier for det videre samarbejde. Dette går ud på, at de enkelte egnmuseer i samarbejde med menighedsrådene og den stedlige provst registrerer kirkegårdene inden for de enkelte kommuner således, at arbejdet færdiggøres kommunevis.

Familien Wedell-Wedellsborgs familiegravsted på Nyhuse kirkegård, afd. B.

Både de enkelte gravminder og det samlede anlæg er bevaringsværdigt ud fra kulturhistoriske og personalhistoriske synsvinkler.

Fot. Nordsjællandsk Folkemuseum 1990.

I undersøgelsesarbejdet vil Nordsjællandsk Folkemuseum søge at inddrage eventuelle lokalarkiver og lokalhistoriske foreninger i så vidt omfang som muligt.

Kirkegårdene i Hillerød

Tre af kirkegårdene i Hillerød er kommunalt ejede, hvilket indebærer, at samarbejdspartnerne her er Nationalmuseet og Hillerød kommune. Siden 1988 har Nordsjællandsk Folkemuseum sammen med de øvrige parter udført en såkaldt "nødregistrering", idet man har vurderet de hjemfaldne gravsteder/minder, dvs. dem, der umiddelbart står foran sløjfning.

Her i efteråret har museet indgået et samarbejde om gravminderregistreringen med Lokalhistorisk Arkiv og Lokalhistorisk Forening i Hillerød kommune. Hermed styrkes den personalhistoriske del i arbejdet med bevaringen af interessante gravminder.

Flemming Beyer
Museumsinspektør
Nordsjællandsk Folkemuseum

H J Æ L P A R K I V E T

=====

Lokalhistorisk Arkivs samlinger kan godt beskrives som en blandedt landhandel. Da arkivet ikke har de store økonomiske ressourcer, er det primært "gaver", der bliver arkivets nye tilvækst. Dvs. at det som oftest ikke er arkivet, der selv bestemmer, hvad der indgår, men derimod det afleverede materiale, der bestemmer samlingens art.

Det betyder, at der findes mange "nuller". Der er emner og områder, hvor der kun findes få eller slet ingen materialer. Det resulterer i, at arkivets brugere ind imellem bliver skuffede over, hvad de kan blive tilbudt, når de besøger arkivet.

Et eksempel på et emne, hvor arkivet er ret "tyndt" besat, er TEATERHISTORIE. Det er forbløffende, hvor få billeder der eksisterer fra forestillinger og opførelser, der har fundet sted

Fotografi fra "Eventyr på Fodrejsen", opført på Frederiksborg Slot i forbindelse med børnehjælpsdagen i 1942.

i Hillerød kommune. Især når man ved, at der har været perioder med et særdeles aktivt teaterliv. Arkivet er derfor meget interesseret, hvis der blandt medlemmerne er nogen, der ligger inde med fotografier, plakater, programmer, oplysninger eller andet, der kan fortælle om den side af Hillerøds historie. Hvis man nærlæser de gamle aviser, kan man let finde eksempler på, at mange forskelligartede foreninger afholder teaterforestillinger. Der er også omrejsende teaterselskaber, der kommer til byen, og begge disse typer har arkivets interesse.

Har man materialer eller oplysninger, der måtte have arkivets interesse, er man mere end velkommen til at henvende sig til:

Lisbet Schacht Hansen
Lokalhistorisk Arkiv
Hillerød Bibliotek
Bakkegade 23, 3400 Hillerød

Arkivets åbningstid: Mandag 12-16, tirsdag 15-19, torsdag 16-18
samt den første lørdag i hver måned 10-13

GADE - OG VEJNAVNE I HILLERØD (8)

Møllestræde har fået sit navn efter vindmøllen, som lå på Lille Jægergaardsvang, ved Møllestræde.

Møllen blev opført 1770 af birkedommer Johann Lottrup, som også ejede Slotsmøllen. Han fik tilladelsen til opførelsen på den betingelse, at Slotsmøllen og vindmøllen aldrig måtte være i gang samtidig. Møllen blev revet ned i 1892, efter at den havde fungeret i knap 125 år.

Vejen hed tidligere Tinghusstræde eller Tinghusvej efter tinghuset, der lå på det sted, hvor Møllestræde og Nordstensvej mødes.

Da Hillerød i 1831 fik sit første rådhus, mistede tinghuset sin betydning, og bygningen blev i stedet indrettet til asyl og fungerede som sådan indtil nedrivningen i 1928.

Møllestrædes forlængelse ned mod søen hed Byskriverstræde og var en lille gyde, der eksisterede til midten af 1960'erne.

For enden af strædet lå en ejendom, hvis oprindelige bygninger havde været indrettet til kro.

Kroen, der var grundlagt af Frederik II i 1560, fungerede som kongelig privilegeret kro indtil 1732, hvor ejendommen overgik til privat eje.

Ejendommen blev i en periode brugt som bolig for byens embedsmænd. En af dem, byskriver Otto Peter Kinch, beboede den gamle kro ca. 1830-1852, og det er efter ham, at strædet fik sit navn. Det skete dog først efter 1860. I 1850'erne hed det Posthusstræde, fordi ejendommen blev brugt til posthus.

I 1861 erhvervede amtmand, lensgreve J.S. Schulin ejendommen og fik opført en ny hovedfløj og sidebygning. Den næste ejer var baron F.J. Wedell-Wedellsborg, hvis døtre i 1901 arvede stedet i fællesskab. Den længstlevende af dem, baronesse Louise Wedell-Wedellsborg, testamenterede ejendommen til Frederiksborgmuseet, som erhvervede den i 1956. Senere solgte museet til kommunen, der lod bygningerne rive ned i 1960'erne sammen med de gamle bygninger på Fisketorvet. Derved blev der skabt udsyn fra Slotsgade til søen.

Navnet Posen har været brugt om både selve strædet og ejendommen. Navnet bruges i dag om det grønne område, hvor bygningerne lå.

Fisketorvet var ikke et egentligt torv, men bestod af en række huse på Slotsgades nordside ved Byskriverstræde. Det særlige var, at husene var trukket langt tilbage fra selve kørebanen. Her stod så de handlende med deres salgsvogne og faldbødder deres fisk, deraf navnet.

Det gamle Fisketorv blev saneret i midten af 1960'erne. Det nye Fisketorv på samme sted er et anlæg, domineret af Helge Holmskovs fiskespringvand.

Møllevej, Mølløvænget har navn efter Ullerød Mølle. Denne hollandske vindmølle er bygget på et areal, der tilhørte "Ullerødgård". På en sten over den østvendte indgangsdør til møllen læses: "Ullerødgaards Mølle. P. S. 1865". Årstallet angiver byggeåret og P. S. står for P. Sørensen, møllens første ejer. Møllen var i brug til omkring 1950. Senere har man måttet tage møllevingerne ned, og møllehuset er nu indrettet til privatbeboelse.

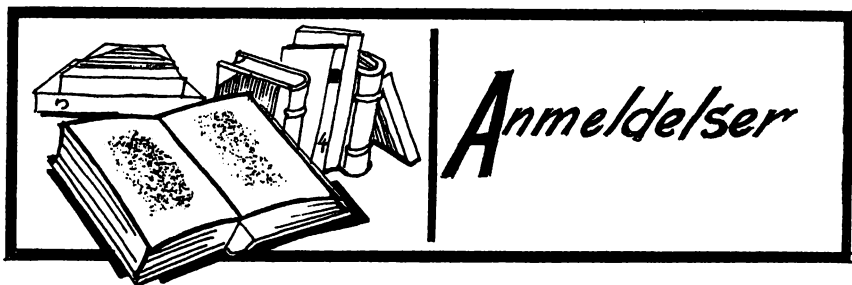
Harløsevej. Første led i stednavnet Harløse menes at være afledt af det gamle danske mandsnavn Hather, mens -løse måske er beslægtet med udsagnsordet lude, hælde i betydningen hældning, skråning. Ordet er eventuelt gået over til at betyde græsgang, fordi græsgange ofte lå på skrånende terræn. -løse kan også være beslægtet med det oldnordiske ord laut, der betyder land, jord. I visse norske og svenske dialekter betyder disse ord i øvrigt også græsgang.

Tjærebyvej. Første led i stednavnet Tjæreby anses af nogle sprogkyndige for at være identisk med det nuværende navneord tjære. Andre mener, at det betyder sø, vandsamling. -by betød i den første periode (vikingetid og lidt tidligere) for grundlæggelsen af de mange bebyggelser med denne endelse simpelthen "bebyggelse i almindelighed", men "by" kom senere til at betyde "landsby" (i modsætning til "enkeltgård").

Skolegade har navn efter Nyhuse Skole, der havde hjemsted i "Stutmesterboligen", Frederiksværksgade fra 1904 til 1961. I sidstnævnte år ophørte undervisningen i Skolegade, da de sidste elever overflyttedes til Hillerødsholmskolen.

Kollerødvej begynder ved Brødeskovvej og forløber et langt stykke parallelt med Hillerød motorvej. Første led er afledt af det gamle mandsnavn Kolli. -rød betyder rydning (af skov).

Brødeskovvej, mellem Gl. Frederiksborgvej over Hammersholt til Nr. Herlev. Første led antages at være det samme ord som bråde, gammeldansk broti, afledt af udsagnsordet bryde, og ordet menes at betyde "dynger af fældede træer". Ordet kan også betyde mark, der er dannet ved skovrydning. Nogle sprogforskere anfører, at det er det gamle danske ord bryti, der indgår i stednavnet, nu skrevet bryde i betydningen en forvalter.

I dette og kommende numre af Lokalhistorisk For-
enings medlemsblad vil der under rubrikken AN-
MELDELSER fra tid til anden blive bragt en kort
omtale af nyere lokalhistorisk litteratur.

Vi vil anmelde bøger, tidsskrifter og artikler
m. v., som skønnes at være af interesse for bla-
dets læsere.

Naturligvis ser vi gerne - her som til bladet i
almindelighed - medlemmerne levere bidrag til
ANMELDELSER, ligesom redaktøren vil være taknem-
melig for at blive gjort opmærksom på ny lokal-
historisk litteratur, som man synes bør omtales
i bladet.

Vi husker, 2 - Årbog. Udgivet af Frederiksborg Amts Historiske
Samfund, 1991. 108 sider - kr. 150.00.

Frederiksborg Amts Historiske Samfund har netop udgivet sin årbog
1991. Ligesom i 1990 bringes under titlen "Vi husker" en række
erindringsartikler, i alt 12, hvoraf
3 har særlig interesse for Hillerøds
historie.

Illustration af T. B. Thomsen

Telefonformand Emil Westi Lyng-
kvist fortæller i artiklen "Tidsbil-
leder fra en svunden tid" om livet i
Nyhuse, som det blev oplevet af en
dreng omkring 1940ernes begyndelse.
Vi hører bl. a. om smed Østergård
fra "Østerhus", Løngangsgade 26, om
"hundemanden", en eneboer fra mose-
draget syd for Løngangsgade, om vogn-
mand Søren Andersen fra Grønnegade 2,

der kørte med skrald og latrin, om købmand Alex Petersen, Grønnegade 17, om Th. Carlsen fra "Slotskonditoriet" m. fl.

Lærer Chr. Friis Jensen fortæller om sin første skoledag på Frederiksborg Statsskole, hvor han i august 1952 startede i 1. mellem. Det er bevægende at læse om den lille 11-årige Tisvildedrengs første møde med en autoritær skole, personificeret ved lektor Einar Gjerløff - "skolens frygtede tysk- og latinlærer". Portrættet af den vrede lærer, der råber op om manglende respekt og disciplin, og billedet af Statsskolen nuanceres dog tankevækkende i artiklens slutning.

Snedker Finn Elling Nielsens erindringer fra Hillerød i 1940'erne hedder "Vi flyttede til Teglgårdslund", men fra denne adresse gør forfatteren i sin beretning mange afstikkere rundt i byen. Der fortælles bl. a. om asylet i Bakkegade, om tørveskæring i mosen, om "Kaffekanden" og "Tepotten", der boede i Østergade, om konditor Dencker med "Denckerklumperne" i Helsingørsgade og om, hvorledes en celluloidtandbørste fundet på lossepladsen i Holmene kunne sælges for 25 øre til LABS landsindsamling på Torvet. En livlig beretning, morsomt illustreret af forfatteren selv - se foregående side.

AB

John Poulsen: Nordbanen - med tog til Nordsjælland gennem 125 år. Udgivet af Historisk-Topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk kommune, 1991, 200 sider - kr. 160.00.

Denne bog udfylder et tomrum i den ellers fyldige litteratur om de danske jernbaner, og den har derfor været ventet længe.

Det var nu afdøde jernbanehistoriker Peer Thomassen, der med sine udgivelser om bl. a. Kystbanens og Nærumbanens historie fik vakt interessen for vore jernbaners historie. Det var da også meningen, at Thomassen skulle have skrevet bogen om Nordbanen, men han nåede ikke at blive færdig, inden han døde. Det er derfor glædeligt, at det er lykkedes John Poulsen at få skrevet denne bog. Et særdeles interessant arbejde, der med sine 200 sider ikke blot skildrer Nordbanens men hele Nordsjællands historie.

Bogen er delt i fire hovedafsnit, hvor det første beskriver forhistorien og anlægget af banen. Den 8. juni 1864 kunne Nordbanen indvies, da det sidste stykke fra Lyngby over Hillerød til Helsingør var færdigt. Vi er mest tilbøjelige til at betragte Nordbanen som linien fra København til Hillerød, men det var først sidst i tyverne, at man skilte strækningen Hillerød-Helsingør ud fra Nordbanen - den strækning, vi i dag kalder "Lille Nord".

Det er interessant at læse, at banen for 100 år siden kun havde 3 daglige tog i hver retning, og at det første morgentog kun bestod af en hestetrukket jernbanevogn. Trafikken var ikke stor i den første tid. Dog var der i "Fredensborgdagene" ofte særtog med fremmede fyrster og konger til Fredensborg. Langsomt blev trafikken større, men først i 1936 kom der dobbeltspor til Hillerød.

Resten af banens historie vil være kendt for mange. Først den noget uregelmæssige drift under krigen, så diesellokomotiverne i begyndelsen af 1960'erne og så endelig fra 1968 S-toget.

Bogens sidste afsnit, der handler om de enkelte stationer, har mange interessante billeder og oplysninger, bl. a. om de mange teglværker, der opstod langs linien.

Nordbanebogen vil afgjort interessere mange flere end de specielt jernbaneinteresserede, for her får man også en god del af egnens historie.

Bogen er i boghandelen, ligesom den kan erhverves ved henvendelse til Byhistorisk Samling, Lyngby Hovedgade 2, 2800 Lyngby, tlf. 42 88 43 83.

Margrethe Krogh Sørensen

Nordsjællandsk Folkemuseum i samarbejde med Dansk Cyklistforbunds Hillerødafdeling og Hillerød Turistforening: Kulturhistoriske cykelture i Hillerød og omegn, 2 foldere á 6 sider, 1991.

Selv om disse to små pjecer har været omtalt i dagspressen, skønnes det, at de fortjener en lidt mere udførlig omtale her i bladet. Det er et fortrinligt initiativ, der her er taget til at hjælpe alle, der ønsker at finde nogle af de seværdigheder, der findes i vor by og dens nærmeste omegn.

Efter at have læst de to pjecer glæder man sig over at erfare, at vi kan se frem til flere af samme slags med omtale af andre ture.

"Tur 1, kongevejene og St. Dyrehave" bringer ret hurtigt cyklisten (eller fordgænger!) til Teglgårdssøen. Denne leder nok hos mange tanken hen på det fantastiske kanalsystem, der af Frederik II blev anlagt for at føre vand fra Allerød sø til Slotssøen i Hillerød.

Blandt de øvrige lokaliteter, som pjecen omtaler, skal her kun nævnes "Rågårdshus", et skovløbersted, der ligger, hvor der i 1700-tallet fandtes et af de mange vangemandshuse, som hørte til hestestutteriet på Hillerødsholm.

Ikke langt herfra støder vi ved Københavnsvej på en af de gamle granitmilesten, som i 1853 blev opstillet på Frederik VII's initiativ. Disse gamle, smukke sten kan jo også fortælle kulturhistorie. En del af denne er i øvrigt for nogle år siden udredet af Eivind Draiby, tidligere arkitekt i København og Ringkøbing, nu boende i Århus.

"Tur 2" beskriver kulturminde ad ruten Favrholt, Nr. Herlev, Brødeskov, Hammersholt til Hillerød.

Den korte tekst beretter bl. a. om den gamle middelalderlige herregård Favrholt, hvis sidste rester forsvandt i 1638. Desuden læses om den store landsby Nørre Herlev, der bestod af ikke færre end 16 gårde og lige så mange huse med eller uden små jordlodder. Udskiftningstiden og den påfølgende udflytningsperiode vendte her som mange andre steder op og ned på den gamle landsbyidyl.

De to beskrevne ture er planlagt så viseligt, at de begge ender ved Nordsjællandsk Folkemuseum - og det var i grunden slet ikke så galt!

ad

Niels Richter-Friis, (red.): Folk og minder fra Nordsjælland. Udgivet af Dansk Bladforlag, Fredensborg, 46. årgang, 1991, 50 sider - kr. 95.00.

Som de foregående år fremtræder heftet i et meget fornemt udstyr: Fint papir, mange billeder af bedste kvalitet og en fornem opsætning af hele teksten.

Indholdsmæssigt står artiklerne også fuldt mål med de foregående års. At der så denne gang ikke er bidrag, der direkte berører Hillerøds lokalhistorie, kan man jo godt leve med.

Indledningsvis skriver Palle Lauring om Kronborg. Han ser, som mange vil vide, altid flere enkeltheder end vi almindelige turister, og hans fortælleevne er uomtvistelig.

Meget aktuelt har Godfred Hartmann skrevet om general Classen, ham der støbte sine kugler (og kanoner) i det netop istandsatte Gjethus i Frederiksværk.

Torben Topsøe-Jensens bidrag "Rejseliv i Nordsjælland - set med Politivennens briller" bringer os tilbage til første del af forrige århundrede. "Politivennen" er navnet på en avis, der udkom 1798-1843. I den kunne alle og enhver bringe deres klage frem om hvad som helst vedrørende det offentlige forsømmelser.

Her er det altså rejseforholdene, der udsættes for kritik: Ufarbare veje, dårlige broer, små elendige kroer, kulsviere (den tids færdelsbøller), der generede mere sagtmodige trafikanter.

Heftet har desuden artikler om "Marienberg" i Lyngby, banegården i Helsingør og endelig en ret lang skildring "Da Nordsjælland var badeferiens paradis".

LOKALHISTORISK FORENING I HILLERØD KOMMUNE

MED STØTTE FRA:

C.A. Andersen & Co. malerfirma - Bikuben - Den Danske Bank - Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg - Jan Ehlers guldsmed - Flora Danica Smykker - Frederiksborg Amts Avis - Grafisk Center - FO Arbejdernes Fællesorganisations Byggeaktieselskab - Handelsstandsforeningen - Hansen & Graversen muremestre - Hillerød Posten - Høvelt Electric - Kern-Hansen guldsmed - La Perla restaurant - Lokalbanken - Møgelgaard guldsmed - Nykredit - Staustrup Foto - Svend Pedersen tomrørfirma - Stjernebutikkerne - TMI A/S - Ullerød Super Brugs - Unibank - Wiibroes Bryggerier.

